T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

MEGEP

(MESLEKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ)

GRAFİK VE FOTOĞRAF

TÜRK SANATI TARİHİ

ANKARA 2006

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2006 tarih ve 269 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 42 alan ve 192 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).

- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.

- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.

- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşabilirler.

- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.

- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR

KOD	**211GS0113**
ALAN	**GRAFİK VE FOTOĞRAF**
DAL/MESLEK	**ALAN ORTAK**
MODÜLÜN ADI	**TÜRK SANATI TARİHİ**
MODÜLÜN TANIMI	Türk sanatı tarihi dönemlerinin özelliklerini kavrayarak akım temsilcilerinin eserlerini ikonografik ve plastik çözümleme becerisinin kazandırıldığı öğrenme metaryalidir.
SÜRE	40/8
ÖN KOŞUL	Tarih Çağları Modülü' nü başarmış olmak.
YETERLİK	Türk Sanatı Tarihini İncelemek
MODÜLÜN AMACI	**Genel Amaç** Uygun ortam sağlandığında; Türk Sanatı Tarihi dönemlerinin özelliklerini kavrayarak akım temsilcilerinin eserlerini ikonografik ve plastik çözümlemesini yapabilecektir**.** **Amaçlar** **1.** İslamiyet Öncesi Türk Sanatını inceleyerek döneme ait eserleri ikonografik açıdan çözümlemesini yapabilecektir. **2.** İslamiyet ve Sonrası Türk Sanatını inceleyerek döneme ait eserleri ikonografik açıdan çözümlemesini yapabilecektir.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Bilgisayar, projeksiyon, internet, sanat galerileri, müzeler, slayt makineleri, atölye ortamı, dönemlere ait sanat eserleri
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Her faaliyet sonrasında o faaliyetle ilgili değerlendirme soruları ile kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen, modül sonunda size ölçme aracı (uygulama, soru-cevap)uygulayarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

“Sanatsız kalmış bir toplumun hayat damarları kopmuş demektir”.
Kemal Atatürk

Sanat bir toplumun ilerlemesi ve çağdaşlaşması yönünde çok önemli katkıları olan anlayış bütünüdür. Sanat eğitimini tamamlamış ve yaklaşımlarında sanatın inceliğini kullanan bireylerin her alanda daha mutlu ve performansla çalıştığı gözlenmektedir.

Toplumların sanat geçmişi ve anlayışları, geleceğe bakışta gelişimi sağlarken sanat birikimi, zenginliği ve paylaşımı refahı oluşturan en önemli öğedir.

Türk sanat tarihi Türkiye’mizin bir zenginliğidir. Dünya coğrafyasında en eski ve yayılmışlık gösteren Türk Sanatı, İslam öncesinde ve İslam sonrasında da dünya uygarlığına ve kültürüne büyük etki yapmıştır.

Bu modülle Türk sanatı tarihi dönemlerinin özelliklerini kavrayarak akım temsilcilerinin eserlerini, ikonografik ve plastik açıdan çözümleme becerisi kazanacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ–1

AMAÇ

Uygun ortam sağlandığında, İslamiyet öncesi Türk sanatı özelliklerini ve sanatçılarını inceleyerek döneme ait sanat eserleri ikonografik ve plastik açıdan çözümlemesini doğru olarak yapabilecektir.

ARAŞTIRMA

- Mongoloidler sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Hun devleti Sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Göktürk devleti Sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Uygur devleti Sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.

Araştırma işlemleri için internet ortamı, kütüphane, üniversitelerin Sanat Tarihi ve Arkeoloji bölümleri vb. ortamlardan yararlanabilirsiniz.

1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK SANATI

Türk tarihi MÖ 1.binden bugüne kesintiye uğramadan sürmüştür. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk devletlerinin zengin bir kültür birikimi vardır. Bu modülde Türk sanatının belli evreler içindeki örnekleri ve özellikleri ele alınacaktır.

Türk sanatı tarihi iki dönemde incelenir.

- İslamiyet Öncesi Türk Sanatı
- İslamiyet ve Sonrası Türk Sanatı

1.1. Mongoloidler Sanatı

Bugün yerli yabancı bütün tarihçiler, Türklerin, Türk diye anılmaya başlamadan çok önce tarih sahnesindeki yerlerini kabul etmişlerdir. Sadece "çok önce" deyimi ile belirtilmek istenen zaman süresi, bir tarihçiden diğerine değişmektedir. Kimi tarihçiler bu süreyi, hem de bir ölçüde şüpheleri bulunduğunu da belirtmek suretiyle, ancak İsa'dan önce (MÖ) III. yüzyıla kadar uzatılabilmekte; diğer bir bölümü, herhangi bir şüpheye yer bırakmadan bu süreyi MÖ IV-V. yüzyıla çıkarmakta; pek sınırlı bir grup ise daha gerilere, MÖ XII-XV yüzyıllara kadar gidebilmektedir. Aslında bu süre, Türk tarihinin ve kültürünün erken döneminin başlangıcını da belirtmektedir.

Orta Asya'da ırkların yayılışını toparlayacak olursak Türklerin ataları olması çok muhtemel bulunan beyaz ve brakisefal ırk, Altay-Sayan, Tanrı Dağları ve biraz da Kazakistan'a yayılmıştı. Zerefşan Vadisinde, bu ırkla akraba bir halk bulunuyordu.

Amuderya'nın güneyinde, Pamir'de, Afganistan ve İran'da, daha kuzeye gidilecek olursa Hazar denizinin kuzeyinde, Kuzey Kafkasya'da ve Güney Rusya'da Akdeniz ırklarına yakın Dolikosefal bir insan soyu vardı. Altay dağlarının doğusu ve Güney Sibirya ise Mongoloid bir ırkla yerleşik bir hayatı oluşturmuştur.

MÖ I. binin başlarına ait Altay kültürü kazı raporlarının tam olarak yayınlanmamış olması nedeni ile hâlâ belirsiz bir durumdadır. MÖ I. binin yarılarında ise Büyük Hun Devleti'ni kuracak olan boyların yavaş yavaş kendilerini göstermeğe başladıklarını, gerek Çin kaynaklarından ve gerekse buluntulardan anlamaktayız.

Ünlü, hayvan resimli “Bozkır Sanatı” çığırlara bölünebilir; ama Macaristan Ovası’ndan Huang-Ho'nun (Sarı Irmak) büyük kıvrımına dek uzanan alan üzerinde rastlanan hayvan resimli “Bozkır Sanatları” arasındaki benzerlik çarpıcıdır; dinden çok, büyüsel-dini bir teknik olan Şamanlığın tunç çağından beri var olduğu bilinmektedir ve Şamanlık aynı zamanda paleoasyalıların ve başka birçok halkın da malıdır.

1.2. Hun Devleti Sanatı

Altay dağları ve yöresi Hun’lar aracılığıyla ilk Türk kültür ve sanatının yeşerdiği merkez oluyordu. Altay dağlarında rastlanan zengin kurganlar, bunun en açık göstergesidir. Ölülerin eşyaları ile beraber gömüldükleri mezarlara kurgan adı verilmekteydi. Düz kılıçlara karşılık Türklerin yaptıkları eğri kılıçlara, kurganlarda çokça rastlanmıştır. Altayların kuzeyinde zengin altın madenlerinin bulunması, Hun kültüründe ve sanatında altın ve altından eşyaya ayrı bir yer kazandırmıştır. Orhun nehrinin yanında Hunlar kendi başkentlerini kurmuşlar ve sanat eserleri ile bu bölgeyi donatmışlardı.

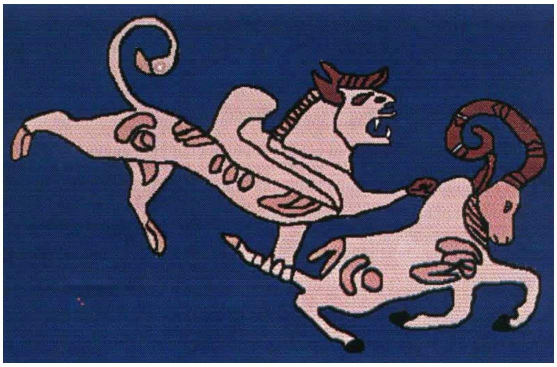
Altaylıların yerli dokuma tekniğinin yanı sıra Çin ipeklileri ve İran dokumaları da Hun’ların günlük yaşamına girmişti. Yünden yapılan keçeler dokuma tekniğinin önde gelen ürünüydü. Üzerleri çeşitli süslemeler ile kaplı keçeler değişik yerlerde kullanılıyordu. Süs resimleri arasında av sahneleri birinci plandaydı. Hunlar yeni bir kültürün yaratıcısı olarak tarih sahnesine çıkıyorlardı. Büyük İskender'le beraber Batı Türkistan'a gelen Yunanlıların motiflerini Hunlar alarak daha geliştirdiler ve değişik biçimler ortaya çıkardılar. Keçeler üzerindeki Yunan motifleri yanı sıra Hun sanatı içinde Çin motiflerine de yer verilmiştir. **(Resim 1.1)**

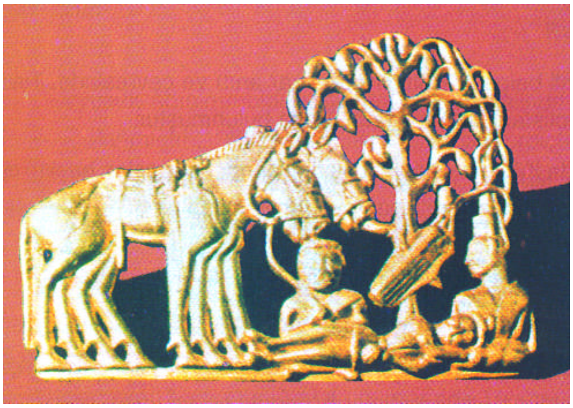
Resim 1.1: Altaylar’da Büyük Hun çağına ait Pazırık buluntuları, elbiseler, keçe çizme, insan vücuduna yapılan döğmeler, taraklar, sağ altta küçük bir masa.

Hun sanatında yer alan en önemli sahneler, daha çok hayvan resimleri ve hayvan kavgalarıyla ilgilidir. Hunlar her türlü hayvanın heykelini de yapmışlardır. **(Resim 1.3)**

Heykel yapımında daha çok bronz kullanılmıştır. Ancak tahtadan yapılmış hayvan figürlerine de rastlanmıştır. Yarı insan yarı geyik biçiminde, ruhları temsil eden çeşitli heykelcikler de görülmüştür. Türklerin kutsal saydıkları geyik, Hun sanatının önde gelen figürleri arasında yer almıştır. Altay dağlarında görülen hayvanlar ile savaş sahnelerinin din açısından da bir anlamı vardı. **(Resim 1.2)**

Resim 1.2: Pazırık buluntularından örtü üzerinde, grifonun geyiğe saldırışı

Resim 1.3: Altın levha. Ağaç altında süvari, eşi ve seyisi

1.3. Göktürk Devleti Sanatı

Göktürkler zamanında Türklerde bir ulus olma bilinci yeşermişti. Orhun anıtları ve yazıtları bunun açık göstergesidir. Göktürk alfabesi ilk Türk alfabesidir. Yalnız yöneticiler değil, halkın çoğunluğu da okuma yazma bilirdi.

Kazılarda Göktürklere ait çeşitli madeni paralar bulunmuştur. Bayrak olarak altın kurt başı kullanırlardı. Ergenekon destanı nedeniyle Göktürkler bozkurtu kutsal sayıyorlardı. Son yıllarda yapılan kazılarda çeşitli Göktürk heykelleri bulunmuştur. Işık Göl yakınlarındaki Barsan Harabeleri, Göktürk uygarlığının simgesi sayılmaktadır.

Türk kılıçları çeşitli güzelliklerde hayvan ve bitki motifleri ile süslüydü.

Göktürk alfabesi, alfabenin temeli olmuştur. 38 harf vardır. Bunlardan dört tanesi sesli, geri kalanlar ise sessizdir. Orhun Yazıtları'nda ortaya çıkarılan Göktürk alfabesinin belirlenmesi Türkoloji çalışmalarında dönüm noktası olmuştur. O dönemlerde Göktürklerin yazılı bir alfabeye sahip olmaları kültür açısından ileri bir toplum düzeyinde bulunduklarını göstermektedir. Orhun yazısında sessizlerin yanında çeşitli işaretler de kullanılmıştır. Ayrıca bazı çift sesler de vardır. Vokaller ise çoğunlukla yazılmıştır.

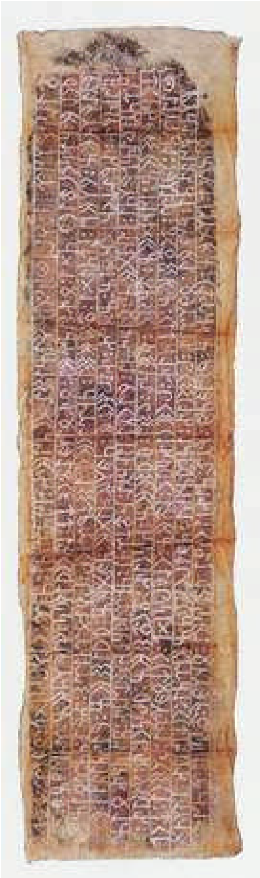
Orhun Yazıtları, Baykal Gölü'nden 400 km güneyde bulunmuştur. Burası Cengiz'in başkenti Karakurum'un tam karşısına düşmektedir. Bilge Kağan ile Kültigin Yazıtları, üç abidenin en sağlam ve temiz olanlarıdır. **(Resim 1.4)** Yükseklikleri dört metreyi bulmaktadır. Üçüncü yazıt ise Tonyukuk Yazıtıdır. **(Resim 1.5)**

Göktürk alfabesini yaşatan bu yazıtlar, sonraları bu alfabenin yüzyıllarca etkin ve yaygın olmasına yardımcı olmuşlardır. Bu alfabe daha sonraları Avarlar ve Sekeller aracılığıyla Avrupa'ya geçmiş ve Macar dilini etkilemiştir. Orhun Yazıtları koyu bir ulusalcılık çerçevesinde kaleme alınmıştır.

Daha önceki Türk yazıtları ile ilgili bilgiler olmadığından, bu yazıtlar çok mükemmel görünmektedir. Ne var ki, bu düzeyin belirli bir geçmişe sahip bulunduğu kuşkusuzdur.

Resim 1.4: Kültigin Yazıtı-Doğu tarafı

Resim 1.5:Tonyukuk Anıtı

1.4. Uygur Devleti Sanatı

Maniheizm dini, Uygurlar'ı savaşçı ve göçebe bir ulus olmaktan çıkaran en önemli etken olmuştur. Bu dinin müzik ve resmi desteklemesi nedeniyle Uygurlarda sanat ve kültür çok ileri düzeyde gelişmiştir. Uygurların Mani minyatür resminin, İran ve Hint minyatürcülüğünün kaynağı olduğu benimsenmektedir. Mabetlerde bulunan Uygur freskleri de bu sanat dalının üstün örnekleri olarak zamanımıza kadar gelmiştir. Bunların dışında Turfan'da yapılan kazılarda ipek üzerine boyanmış sayısız resimler bulunmuştur**. (Resim1.6.)**

Turfan yöresinde yapılan kazılar, Budizmin etkilerini taşıyan birçok eseri gün ışığına çıkarmıştır. Bu kazılarda Koço, Yarkoto, Martuk ve Tuyuk Budist tapınaklarından kalıntılar da bulunmuştur. Buralarda bulunan eserler eski Türk tarzı, daha yeni Türk tarzı ve en yeni dönem diye başlıca üç gruba ayrılmıştır. Bezeklik ve Murtuk'ta bulunan fresklerde, Uygur Budist erkek ve kadın hayır sahiplerinin sembollerine rastlanılmıştır. Bu freskler, kültür tarihi bakımından olduğu kadar gerçekçilikleri dolayısıyla ırk antropolojisi bakımından da ilgi çekicidirler. Resimlerde Turan ve Ön Asya tipi özellikleri açıkça görülmektedir Kazılardan yalnız Uygur Budizmi'nin sanat eserleri değil, Türk diliyle yazılmış bir yığın

kutsal kitap da çıkmıştır. Yunanca, Süryanice, Sanskritçe dillerinden Uygurcaya çevrilmiş eserler arasında Budizmin bazı önemli eserlerinin çevirileri de vardır. **(Resim 1.7.)**

Resim 1.6: Hoço'daki tapınak bayrağı Vakıfçı Minyatürü (Çift yüzlü)

Resim 1.7: Uygur Prensesleri (Bezeklik)

Uygurlar aracılığıyla Türk resminde hem teknik hem de düşünce bakımından uzak doğunun etkisi kendisini göstermiştir. Uygur Türkleri; Çin sanatını yakından tanımışlar ama üslup ve teknik açılardan kendi resim sanatlarının özgün çizgilerini korumuşlardır. Böylece resim sanatında başlangıç başka Türk boylarına bağlansa bile, Uygurların yüzlerce yıl pek çok eserde geliştirdiği üslup ve tekniğin Türk sanatını zenginleştirdiği yadsınamaz. Uygurların duvar resimleri genellikle Mani ve Buda dininin metinleriyle ilgilidir. Tapınaklardaki duvar resimlerinde baş rahibin yolculukları ve maceraları dile getirilmektedir. Duvar resimlerinde fil resmi de çoktur. Fil iyi niyet, sadakat ve iyilik simgesidir. Resimlerde fil ile kağan arasındaki anlaşmazlıklar da çizilmiştir. Uygur Türkleri renk olarak parlak renkler, özellikle koyu mavi ve kırmızı renkler kullanmışlardır.

Uygurlar, tüm kentlerini yirmi metrelik surlar ile çeviriyorlardı. Böylece dış saldırılara karşı kentlerini koruyabilmişler ve bu kentler günümüze kadar o dönemin simgesi olarak gelebilmiştir. **(Resim 1.8)**

Atlı göçebelerle bağlantılı olarak çadırı andıran hücre tipi yapılar da, Hint, Budist ve Çin mimarlığına bağlanan yapılar ile Çin tekniği görülürdü. Ocak, mimarlık sanatında önemli bir yere sahipti. Binaların bölümleri, oda ve hücreler çadır tipinde, yuvarlak ve dört köşeli planda, kubbeleri yüksek kasnaklı olarak yapılırdı. Bu dönemde surlarla çevrili kentlere "balık" adı verilirdi. Saray ve manastırlar ise kentleri süsleyen başlıca büyük yapılardı. Bir Uygur kenti olarak "balık", yedi kat hendekler ile çevrilir ve üç kat sur ile örülürdü. İç Akropol Ordu Kapağı adını taşır ve kağanın sarayı burada bulunurdu. Tapınak ve manastırlar da saray mimarlığına uygun bir üslupta yapılırdı. Bunlar da duvarlar ile çevrili yüksek bir set üzerinde yapılmışlardı. Ortada Buda heykeli ya da tanrı heykellerinin bulunduğu bina, setin çevresinde ise rahip hücreleri sıralanırdı. Tapınaklar Uygur mimarlığının önemli örnekleridir. Mimarlıkta sütunlar çoğunlukla ağaçtan yapılır, boya ve yaldız ile süslenirdi. Tavan süslemelerinde kenarları Lotus motifleriyle çevrili, taç biçiminde, alçıdan yapılmış çeşitli figürlerin bulunduğu ve bunların müzelerde saklandığı bilinir. Uygurların ilk dönemlerindeki ilkel tiyatroları Budizm'den sonra gelişmiştir.

Resim 1.8: Turfan (Büyük duvar)

Orta Asya heykel sanatında Uygur üslubu önemli bir yere sahiptir. Başlangıçta normal insan boyunda olan heykeller giderek yerlerini on metreyi aşan heykellere bırakmışlardır. Kuçar, Hotan, Niye ve Akterek kentlerinde Uygur heykel sanatının değişik örnekleri görülmüştür. Hotan heykelciliğinde alçı tekniği egemen iken Kuçar ve yöresindeki heykellerde portreye yaklaşan ve eski özellikleri koruyan eserler çoğunluktadır. **(Resim 1.9)**

Resim 1.9: Uygur Heykelleri (Tangut, Tang, Kızıl)

UYGULAMA FAALİYETİ

Resim 1.10: Uygur Prensleri

Örnek Eser İncelemesi

İslam öncesi Türk sanatı dönemine ait sanat eserinin ikonografik ve plastik açıdan çözümlemesini yapmak.

Bizim seçmiş olduğumuz sanat eseri Uygur dönemi sanatına ait bir kumaş resmi (Bezeklik).

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. Araştırma

Eser Uygur Döneminde yapılmış bir bezekliktir.

2. Eserin Genel Tanımı

Eserin Dönemi : Uygurlar dönemi
Eserin adı : Uygur Prensleri
Yapım yılı : 9 yy.

3. Madde ve Teknik

62.5 x 59.5 cm ebatlarında Bezeklik (İpek Boyama)

4. Konu

Uygur döneminde devlet idaresinde gelenek ve düzenden bahsedebiliriz. Burada prenslerin belli bir düzen içinde dizilişleri konu edilmiş ve Bezeklik denen kumaş üstü boyama ile bu eser ortaya çıkmıştır.

5. Figürlerin Durumu

İnsan motifleri ön planda olmak üzere, bol bol bitki ve süsleme ağırlıklı motif kullanılmış. Resimde sıcak renkler hakim. Canlı ve kontrast renkler de sık kullanılmış.

6. Form ve İnşa

Hareket sadece Motiflerin renklerinde var. Kontrast renkler hareketi oluştursa da genelde kompozisyonda durağanlık söz konusu. İnsan desenleri kompozisyona oturmuş ve dengeli. Ön ve arkadaki insanların orantı farklılığından, perspektif ve derinlik anlayışının varlığından bahsedebiliriz.

7. Öz (İçerik)

Turfan yakınlarında bulunan bu bezeklik (o dönem resimli kumaş) İslam öncesi Türk sanatının ne denli gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Canlı renkler ve renklerin birlikte kullanım biçimi ve perspektif uyum resminde o dönemde varlığını bize göstermektedir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet ile ilgili hangi bilgileri kazandığınızı aşağıdaki soruları cevaplayarak belirleyiniz.

A- OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki soruların cevaplarını doğru ve yanlış olarak değerlendiriniz.

1. İslam öncesi, Türk sanatı Osmanlı Devleti'nde altın çağını yaşamıştır.
2. Mongoloidler bozkırlarda göçebe hayatı yaşamışlardır.
3. Kurgan, Hunlardaki mezarlardır.
4. Hunlar, gördükleri her türlü hayvanın heykelini yapmışlardır.
5. Göktürk Alfabesi türk alfabesinin temelini oluşturmuştur ve 28 harften oluşmuştur.
6. Tonukuk Anıtı ve Orhun Kitabeleri, Göktürkler dönemine aittir.
7. Uygurların Mani minyatür resminin, İran ve Hint minyatürcülüğünün kaynağı olduğu benimsenmektedir.
8. Uygur döneminde, mimarlıkta sütunlar çoğunlukla taştan yapılır.

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B- UYGULAMALI TEST

İslam öncesi Türk sanat tarihi dönemlerine ait bir eser seçerek önerilen işlem basamaklarına göre eseri inceleyiniz.

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda seçtiğiniz sanat eserini incelemiş olacaksınız.

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. **Araştırma**
   Sanatçı ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi yazınız.

2. **Eserin Genel Tanımı**
   Eserin Dönemi
   Eserin adı
   Yapım yılı

3. **Madde ve Teknik**
   Eserin ebatları ve kullanılan malzeme, tekniği

4. **Konu**
   Kitabe, anıt, mezar, resim, figür, tapınaklar, heykel gibi…

5. **Figürlerin Durumu**
   Eserde bulunan motifler, simgeler, insan ve hayvan figürlerinin durumu gibi…

6. **Form ve İnşa:**
   Eserin kuruluşunda bulunan kompozisyon elemanlarının durumu: denge, hareket, ritim, ışık-gölge …

7. **Öz (İçerik)**
   Düşünce yönünden değeri, esas uygulanmak istenen içerik

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA: Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri **EVET** ve **HAYIR** kutucuklarına (X) işareti koyarak kontrol ediniz.		
Gözlenecek Davranışlar	**Evet**	**Hayır**
➢ Araştırma ve veri topladınız mı?		
➢ Bilgilerinizi gözden geçirdiniz mi?		
➢ Sanat eseri araştırması yaptınız mı?		
➢ Sanatçının adını, eserin adını, yapım yılını araştırdınız mı?		
➢ Madde ve teknik yönünden incelendiniz mi?		
➢ Konu yönünden incelediniz mi?		
➢ Figürlerin durumu yönünden incelediniz mi?		
➢ Form ve inşa yönünden incelediniz mi?		
➢ Öz yönünden incelediniz mi?(içerik-yorum-yargı)		

Aşağıdaki kriterlere göre yukarıdaki çalışmanızı değerlendiriniz.

DEĞERLENDİRME

Uygulama faaliyetinde kazandığınız davranışlarda işaretlediğiniz “EVET” ler kazandığız becerileri ortaya koyuyor. “HAYIR” larınız için ilgili faaliyetleri tekrarlayınız. Tamamı “EVET” ise diğer öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Uygun ortam sağlandığında, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk sanatı özelliklerini ve sanatçılarını inceleyerek döneme ait sanat eserlerini ikonografik ve plastik açıdan çözümlemesini doğru olarak yapabilecektir.

ARAŞTIRMA

- Hindistan Türk sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Karahanlı sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Gazneli sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Büyük selçuklu Sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.
- Osmanlı sanatı genel özellikleri ve önemli sanat eserlerini inceleyiniz.

Araştırma işlemleri için internet ortamı, kütüphane, üniversitelerin sanat tarihi ve Arkeoloji bölümleri vb. yararlanabilirsiniz.

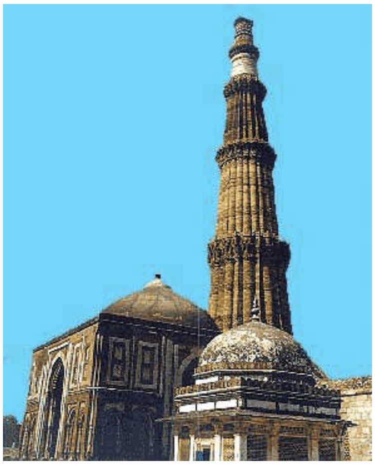
2. İSLAMİYET VE SONRASI TÜRK SANATI

2.1. Hindistan Türk Sanatı

Akhunlar Türk devleti' nden sonra Hindistan'da kurulan ilk Türk devleti, Delhi Türk Sultanlığı'dır. Devletin kurucusu Kutbettin Aybeg (? –1210) 1206 ile 1210 arasında Delhi'de bir cami ve minare yaptırmıştır. Kutub Minar (Kutbettin Minaresi) diye anılan minare 1803 yılında üst bölümü depremde yıkılmasına rağmen 64 m. ile en yüksek minarelerdendir. Hindistan'daki ilk Müslüman Türklerin yaptırdığı bu minarenin dış duvarlarının tamamı Kur'an'dan alınan ayetlerle süslenmiştir. Daha sonra sultan olan Şemseddin İl-Tutmuş'un tamamladığı Kuvvet-ül İslam Camisi, devrinin en güzel örneğidir. **(Resim 2.1. – 2.2)**

Resim 2.1: Kutup Minar Camii (Duvarda Kur’an Ayetleri)

Resim 2.2: Kutup Minar Camii (Dış görünüş)

Hindistan’da daha sonra hüküm süren Babür İmparatorluğu (1526-1856), çok önemli mimari eserler inşa etti. Babür, Moğol asıllı idi. Ama Türkçe konuşuyordu. Kendi yazdığı meşhur Babürname’si Türkçedir. Tercümanlar aracılığıyla Farsçaya çevirttirmiştir. Müslüman olan hemen bütün Moğollar gibi Babürlüler de çoğunlukla Türkleşmişti. Babürlü Türkler, Seydiseyyid Camisi’ nde mermerden dantelâ gibi oyarak pencere şebekeleri yaptılar. Bu eser Türklerin İslam sanatına mermer işçiliğinde getirdikleri önemli bir yeniliktir.

Babür Türklerinde, Şah Cihan’ın Agra’da yaptırdığı Moti Mescit (İnce mescit) kırmızı mum taşındandır. Üzeri sedefe benzer bir mermerle kaplıdır. **(Resim 2.3.)**

Resim 2..3: Moti Mescit (İnce mescit)

Şah Cihan'ın eşi İran bölgesindeki Safevi Türk Devleti'nin prenseslerinden Banu Begüm idi. Sahip olduğu çok güzel özelliklerinden dolayı Mümtaz Mahal olarak anılırdı. Son çocuğunu doğururken vefat etti. Şah onun adına Tac Mahal'i yaptırdı (1631-1652). Babür Türklerinin yaptırdığı Tac Mahal halen dünyanın sayılı mimarilerindendir. Bu eserin planı ve uygulaması İstanbul'dan gönderilen mimarbaşı Mehmet İsa Efendi ve ekibi tarafından Babür Türkleriyle birlikte yapılmıştır. **(Resim 2.4)**

Resim 2.4: Tac Mahal

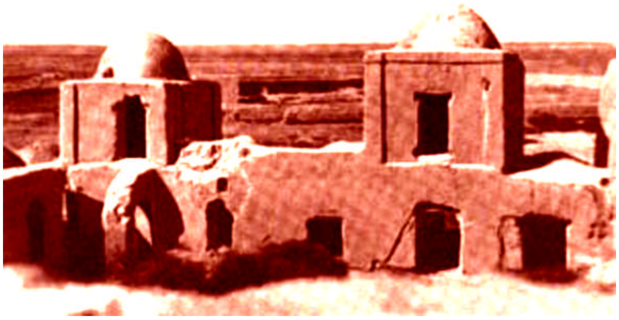
Demek ki İran'da Cuma camisini yapan Türkler, Hindistan'da daha farklı tarzda eserler ortaya koydular. Timur Türklerinin Semerkant'ta yaptıkları eserler ise hem mimari çeşitlilik hem de güzellik açısından daha farklıdır. Recüstan meydanındaki birbirine bakan üç medrese en güzel örneklerdendir.

2.2. Karahanlı Sanatı

Karahanlılardan kalan en eski yapılar (X.yy.); kerpiçten, tuğla mimariye geçişi göstermektedir. Buhara'nın 40 km yakınındaki Hazar şehrinde, XI. yy.'dan kalan küçük Degaron Camii'nde kerpiç ve tuğla beraber kullanılmıştır. Cami, plânı ve mimarisi bakımından inanılmaz bir gelişme göstermektedir. İnce ve yuvarlak payeler üzerine dört sivri kemerlerle oturan kubbe, yanlardan tonozlarla çevrilmiş olup, köşelerde birer küçük kubbe ile, küçük ölçüde bir merkezi plân şemasını ortaya koymaktadır.

XI. ve XII. yy.'lar, Karahanlı tuğla mimarisinin parlak bir gelişme devri olmuştur. Eski Merv'in 30 km yakınındaki Talhatan Baba Camii, tamamen tuğladan yapılmıştır. **(Resim 2.5)**

Dikdörtgen biçimindeki cami, yanlara doğru küçük çapraz tonozlarla genişletilmiş tek kubbeli bir plân gösterir. Cepheler, nişlerle düzenlenmiştir. Tuğlaların çeşitli şekillerde dizilmesinden meydana gelen zengin mimari süslemeler daha sonraki Karahanlı eserlerine öncü olmuştur. XVI. yy.'da Osmanlı devrinde, Mimar Sinan'ın tek kubbeli camileri, aynı prensiple yanlara doğru genişleterek mekân mimarisi araştırmalarına başlaması bakımından, Talhatan Baba Camii plânı dikkati çeker. **(Resim 2.6-2.7)**

Resim 2.5: Talhatan Baba Camii

Resim 2.6: Muğak Atari Camii

Resim 2.7: Muğak Atari Camii (Kesit)

Bu dönemin en dikkat çekici unsurları arasında, duvarlardan ana kubbeye geçiş meselesinin halledilmesi için kullanılan geçiş unsurları vardır. Bunların en ilginci, Tim'deki Arap Ata Türbesi' nde (978) ortaya çıkan "üç dilimli, yonca biçimi tromp" denilen şekildir.

Türk mimarlığındaki eyvanlı medreselerin ilk örneklerine de Karahanlılar'da rastlanılmaktadır. Semerkant'taki Şah Zinde yolu üzerinde yapılan kazılarda (1969-1972), bu yapı türünün önemli örneklerinden biri ortaya çıkarıldı. 1066'da Tamgaç Buğra Han tarafından yaptırılan medrese, oymalı şituk (yalancı mermer) süslemelerle kaplıydı. Dört yönden tonozlarla çevrili, küçük kubbeli girişi, küçük eyvanların açıldığı dikdörtgen plânlı avlusuyla bu yapı eyvanlı medreselerin ilk örneklerindendir**. (Resim 2.8)**

Resim 2.8: Cambul Evliya Ata Türbesi (Karahanlı Anıt Türbesi)

Kare plânlı yapı, yonca biçimi tonoz bingilere oturan bir kubbe ile örtülüdür. Ön cephede, yazı kuşağı ile çevrilmiş zengin tuğla süslemeli üç niş vardır. Talas' taki (Kazakistan) XII. yy.'dan kalma Ayşe Bibi ve Balaci Hatun türbeleri, Karahanlılarda türbe mimarlığının gelişimini yansıtırlar. Kare plânlı Ayşe Bibi Türbesi; süslü, kalın köşe sütunlarının sınırladığı dar ve derin taçkapısıyla, ön cephenin köşelerinde yer alan üstü ve altı geniş, ortası dar minareleriyle dikkati çeker. **(Resim 2.9)**

Resim 2.9: Ayşe Bibi Türbesi

1078-79 tarihli Ribat-ı Melik Kervansarayı, duvar izlerine göre kare biçiminde(86x86 m) bir yapı idi. Tamamiyle kerpiçten ve üzeri tuğla kaplanmış yapıdan, yalnız güney cephe duvarı ile portal ayakta kalmıştır. Cephenin tam ortasında yükselen sivri kemerli portal (taçkapı), Türk mimarisinin klâsik portal daha XI. yy.'ın ikinci arısında, olgunlaşmış halde göstermesi bakımından hayret uyandırıyor. Portal, 12 x 15 m ebatlarında abidevî bir ölçüye varmıştır. Bu portal kompozisyonu, Karahanlılardan başlayarak Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlı ve Timur devri mimarisinde esas olmuştur.

Karluk ve Karahanlı devirlerinde kırmızı ve beyaz hamur kullanılmış; sigrafitto, taraklama, noktalama gibi birçok teknik uygulanmıştır. Bu teknikler bazen bir arada kullanılıyordu. Bu keramiklerde dikkati çeken husus, figüratif konuların yerini yavaş yavaş bitkisel ve geometrik motiflerin hakimiyetine bırakmasıdır.

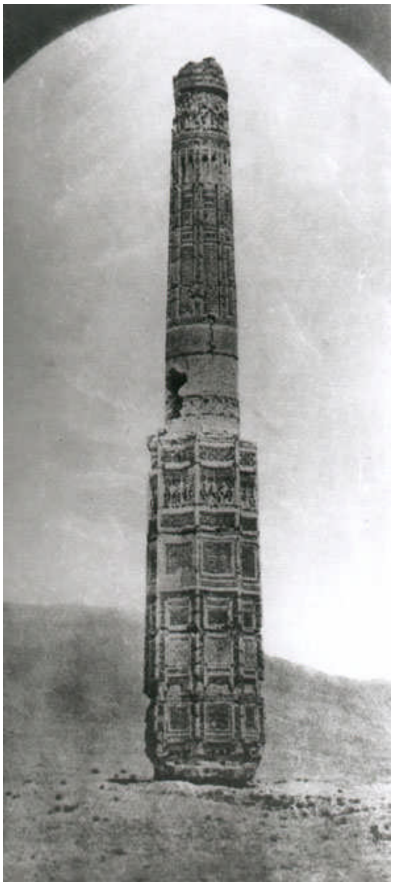
Karahanlı keramiklerinde süslemeler, bir merkezden kaynaklanarak yayılır. Tabakların kenarlarında süsleme bordürlerinin yanında, kûfî yazı şeritleri de dikkati çekmektedir. Karahanlı keramiklerindeki bitkisel motifler ve bunların oluşturduğu düzenlemeler, Hıtaî (Hatayi) tarzı süslemelerin kaynağına işaret etmektedir.

2.3. Gazneliler Sanatı

Gazneli sanatı (963-1186), İslâmiyet'ten sonraki Asya - Türk sanatının ikinci önemli dönemini oluşturur. Bu dönemin mimarisinde, taşın yaygın olarak kullanılışı ve taş süslemeler açısından, Anadolu Türk sanatı ile yoğun ilişkileri vardır. Gazneliler, konumları gereği Hint kültürü ile İran arasında bir köprü vazifesini de görmüşlerdir.

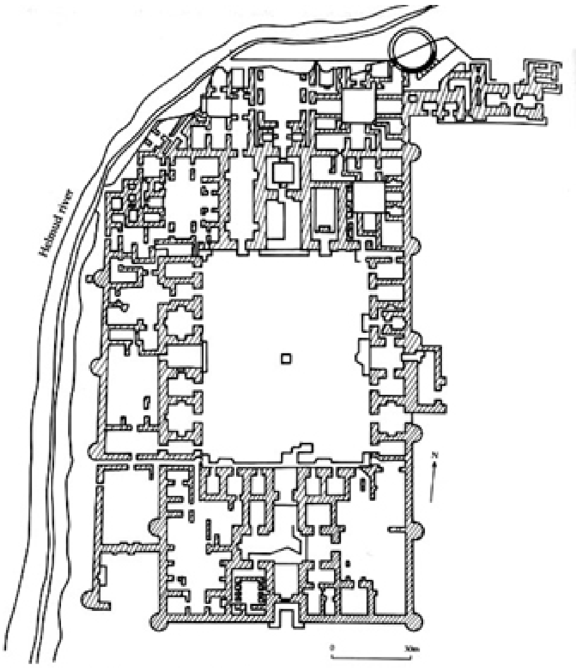
Gazneli mimarisi, ağaç direkli ve ahşap düz çatısı ile Anadolu'daki ağaç direkli camileri hatırlatan "Arus-ül Felek" camisi ile başlatılır. Hindistan'dan getirilen ağaç direkler üzerine çatı ile örtülü, kırmızı altın ve lâcivert taşın da kullanıldığı çok zengin süslemeleriyle gözleri kamaştıran bir yapı idi.

Sultan III. Mesud'un yaptırdığı minare (1115) ile Sultan Behramşah'ın (1117-1149) inşa ettirdiği minareler uzun zaman çeşitli ve yanlış fikirler yol açmıştır. Kule olarak tanımlanan bu yapıtların minare olduğu anlaşılmıştır. Camileri bugün mevcut değildir. Bu minareler, taştan bir kaide üzerine, yıldız biçiminde köşeli bir plân veren bir alt gövde üzerinde silindirik üst gövdeden oluşmaktaydı. Her iki minarede de, panolar halinde süslenmiş tuğla eserler olarak ele alınmıştır. Karahanlı ve Büyük Selçuklu minarelerindeki yukarıya doğru daralma burada, gövdeyi farklı kısımlara bölerek sağlanmıştır. **(Resim2.10)**

Resim 2.10. Sultan Mesut III. Minaresi

Gazneli döneminin en önemli camii, Afganistan'da bulunan "Leşker-i Bazar" sarayındaki camidir (XI.yy.'ın başı). Sur duvarına dayanan bu eser, mihrap duvarına paralel olarak taşıyıcılarla ikiye bölünmüş sahına (nef) sahiptir. Mihrap önü, iki nef boyunca bir kubbe ile kapatılmıştır. Bu şekilde dışa açılma, eski Orta Asya mimarisinde karşımıza çıktığı gibi, Arapların "ordugâh tipi" camilerinde de görülür. Caminin plân şeması, "Şam Emeviye Camii" nin plân şemasının etkisiyle beraber, Anadolu'da (Artuklu devri camileri) ve Memlûk devrinde (Baybars Camii) Mısır'da etkili olmuştur. **(Şekil 2.11)**

Şekil 2.11. Leşker-i Bazar Büyük Saray planı

Tarihçi Beyhakî'den, Sultan I. Mesud'un büyük bir mimari kabiliyete sahip olup sarayının plânını kendisinin çizdiğini ve Abdülmelik adlı bir mimarın yardımı ile dört yılda tamamladığını (1036) öğreniyoruz.

XI. yy.'ın başından ve Sultan Mahmut zamanından kalan en eski saray, Hilmend nehri kıyısındaki Büyük Saray'dır. Önünde bir alay meydanı vardı. Burada, iki katlı, gösterişli şituk dekorlu nişlerle süslü bir cephe vardı. Bunlardan bir parça da, Kâbil Müzesi deposundadır.

Büyük kısmı, tuğla temeller üzerine kerpiçte, bazı önemli bölümleri tamamıyla tuğladan yapılmış olan saray, 164 x 92 m ebatlarındaydı. Cephenin ortasındaki derin kapıdan, haçvari bir mekâna, buradan da sarayın dört eyvanlı avlusuna (63 x 45m.) giriliyordu. Böylece, Karahanlı saraylarında gördüğümüz dört eyvanlı avlu şeması, Gaznelilerde daha gelişmiş olarak görülür.

2.4. Büyük Selçuklu Sanatı

İlk Selçuklu camii, en önemli kısımları Melikşah zamanında (1072-1092) yapılmış olan Isfahan Mescid-i Cuması'dır. Kitabelere göre, büyük mihrap kubbesi ile bunun tam karşısında avlu dışında kuzeydeki küçük kubbeli mekân, Melikşah zamanında, dört eyvanlı avlu ve revaklar da bütün ana hatlarıyla yine Selçuklular devrinde meydana gelmiştir. Bundan sonra cami, otuza yakın kitabe ile belirtilen uzun bir devrede çeşitli ilâve ve değişikliklerle genişletilmiş, XIX. ve XX. yy.'larda da tamirler geçirmiştir. **(Resim 2.12.)**

Resim 2.12: İsfahan'da Mescid-i Cuma

Bir defada, avlulu, mihrap önü kubbeli olarak gerçekleştirilen cami; "Zavvare Ulu Camii" (1135)' dir. Bu camiden sonra, bütün İran - Orta Asya'da bu plân şeması uygulanmaya başlanmış ve Selçuklulardan sonra da devam etmiştir. Ancak bu şema, mihrabın her yandan görülmesini engellediğinden çeşitli yerlere mihrap yapmak gerekmiştir. Eyvanların çok yüksek görünmemesi için revaklar iki katlı yapılmıştır. Ardistan'daki Mescid-î Cuma da (1160) bu gruptandır ve İran'daki Selçuklu camilerinin en göze çarpan eserlerindendir. **(Resim 2.13.)**

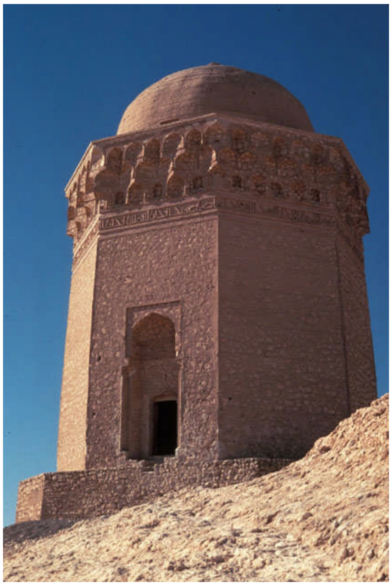
Resim 2.13: İran, Ardistan'da Mescid-i Cuma

İran'da, daha önce yapılan Selçuklu camileri; tuğladan, hafif sivri, tromplu kubbeleri ile küçük ölçüde, İsfahan'da Melikşah kubbesinin devam eden varyantları olarak görünürler. Bunlardan ilki olan Gülpayegân Camii (1108-1118); kare bir mekân üzerine, mukarnaslı tromplarla çok hafif sivrilen bir kubbeden ibarettir. Cami, XIX. yy.'da Kaçarlar zamanında dört eyvanlı hale getirilmiştir.

Selçuklu kubbelerinin daha İsfahan'da tamamen gelişmiş olan zengin iç yapılarına karşılık, dış görünüşleri her türlü süslemeden uzak, sık tuğla örgüsünden, kübik masif yüzeyler halindedir. Kübik blok üzerinde, sekizgen bir geçiş bölgesinden sonra hafifçe sivrilen kubbe silueti, sağlam bir ifade kuvveti ile Selçuklu kubbesini sembolize eder. Gazneliler'de daha önce ele alınan kubbe-eyvan birleşmesi, en başarılı şekli ile Selçuklularda geliştirilmiştir. Selçuklulardan önce, İslâmiyet devrinde ne Doğu ne de Batı İran'da kubbe ile eyvanın birleştiği bir tek örnek görülmemiş ve Selçuklular bunu yeniden bulmuşlardır.

Büyük Selçuklu camilerindeki minareler, genel olarak Karahanlı minarelerinin özelliklerini sürdürmektedir. Zaman zaman Gazneli formlarına yakın örnekler de görülür. Büyük Selçuklular; İran'da, ince uzun silindirik gövdeli minareleri yeğlemişlerdir. Bunların en eski örneklerinden biri, Damgan Mescid-i Cuması'nın 1058 tarihli minaresi olup düz silindirik gövde tuğlaların değişik biçimde dizilmesiyle baklava ve geometrik motifler ve kûfî kabartmalı yazıt kuşağıyla süslenmiştir (Selçukluların ilk çini bezemeli minarelerindendir). Daha sonra yapılanlar, bu biçimi geliştirip zenginleştirmiştir.

Büyük Selçuklular zamanında, camilerde olduğu gibi türbelerde de gelişme, Karahanlılar'a ve Gazneliler'e bağlanmaktadır. İsfahan'ın güneyinde Albakûh'da, Kümbed-i Ali ve Damgan'da Cihil Duhteran (40 kız), 1056'da, Tuğrul Bey zamanında yapılmış iki kümbettir. Mukarnas kornişle nihayetleşen, dümdüz alçak sekizgen gövde üzerinde, bir kubbe ile örtülü olan Kümbed-i Ali, İran'daki tuğla kümbetlerin aksine, taştan bir yapıdır. Kubbenin üstünde, herhalde, sekizgen piramit bir külâh bulunuyordu. **(Resim 2.14)**

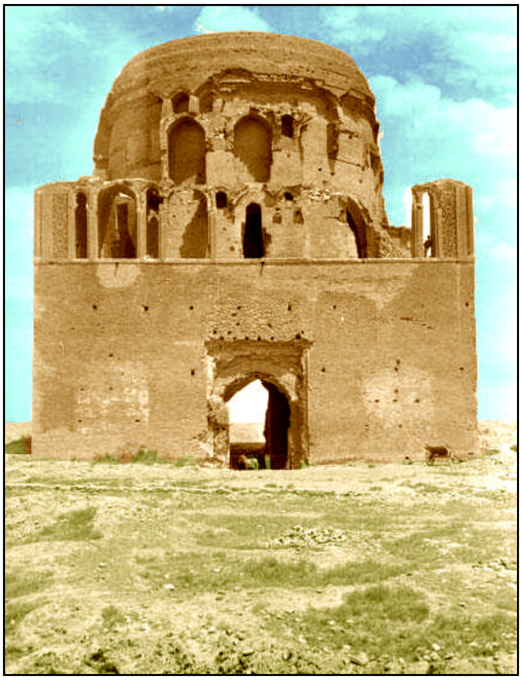

Resim 2.14: Arbakuh, Kümbet-i Ali

Tuğladan silindirik gövde üzerine, konik külâhlı bir kümbet olan Cihil Duhteran, gövdenin üst kenarında, geniş kûfî kitabe kuşağı, bunun üstünde ve altında tuğladan geometrik frizleriyle dikkati çeker.

Demavend'de bulunan bir kümbet (XI.yy.); düşey çizgilerinin belirginliği, içten kubbe, dıştan piramit çatılı oluşuyla diğerlerinden ayrılır. Dehistan'da, meşhed denilen mezarlıktaki kümbetler (XII. yy. başları), yalın tuğla mimarilerine karşılık, değişik plânları ile dikkati çekerler. Silindirik ya da yukarıya doğru daralan sekizgen gövdeler yarım silindir ya da dik köşeli kulelerle bölünmüşlerdir. Cephelerde sivri kemerli, yüzeysel nişler vardır; önlerinde alçak bir eyvan biçiminde giriş mekânı bulunur.

Merv'deki ünlü Sultan Sencer Türbesi (1157), Selçuklu türbe mimarlığının şaheseridir. Kare plânı ile Karahanlı türbelerine dönüşü simgeler. Sekiz köşeli piramit çatıyla örtülü yapı, geometrik düzenli, ince tuğla örgüler arasına yerleştirilmiş firûze çinilerle bezenmiştir. **(Resim 2.15.)**

Resim 2.15: Merv'de Sultan Sencer Türbesi

Selçuklu türbe mimarlığının gelişimini yansıtan bir başka yapı, Tus'ta İmam Gazali'ye bağlanan türbedir(1111). Türbe; dışa taşkın giriş eyvanı, kare plânı, kubbeli ana mekânı ve arkaya doğru uzanan tonoz örtülü üç bölümden oluşan plânıyla dikkati çeker.

Şiîliğe karşı Sünnîliği geliştirmek ve devlet memurlarını yetiştirmek üzere ilk devlet medreseleri, XI. yy. başlarında, Gazne'de kurulmuştur. Büyük Selçuklular zamanında bu öğretim müesseseleri, geniş bir devlet teşkilâtı haline getirilmiş, devlet memurları bu yatılı okullarda yetiştirilmiştir. Bunlardan birincisi, Nişabur'da kurularak ilk defa medrese adını almıştır.

Büyük Selçuklulardan Hargird ve Rey'de, Melikşah zamanında yapılmış iki medrese kalmış, maalesef diğer bütün medreseler kaybolmuştur. Horasan'da, Hargird Medresesi tam bir harabe olup, tonozu yıkılmış kıble eyvanından başka bir şey görünmez. Ayakta kalan kıble eyvanı 7.04 m. genişlikte olup yan duvarları üçer sivri kemerlerle dışarıya açılmaktadır. İyi cins sarı tuğladan, yüksek kabartma çiçekli kûfî kitabesi; bütün İran'da en şahane yazı olup şimdi Tahran Müzesi'nde bulunmaktadır. Harfleri, zeminden 8-10 cm yükselen, 90 cm genişliğindeki kitabenin üst yarısı rumî ve palmetlerden süsleme halindedir.

Godard'ın, 1937'de, Rey'de meydana çıkardığı ikinci dört eyvanlı medresenin zengin şituk süslemeli mihrabı, kıbleye tam uygun değildir. Birbirine eşit kuzey-güney eyvanları da, doğu ve batı eyvanlarından daha küçük olarak genel kaideye aykırıdır. Creswell, bunun bir eve benzediğini ve öğrenci hücrelerinin de bulunmadığını ileri sürerse de mihrabı çevreleyen kûfî kitabeler, ev fikrine uygun değildir.

Karahanlı ve Gaznelilerin geliştirdikleri kervansaray mimarisini, Büyük Selçuklular kuvvetle ele alarak anıtsal eserler meydana getirdiler. Damgan - Sümnan yolu üzerinde, Ehvan' da, Ribat Anuşirvan olarak tanınan kervansaray, kare plânda, kale gibi sağlam duvarlı, köşelerde ve yanlarda silindirik kulelerle takviyelidir. Dört eyvanlı ve payeler üzerine revaklı avlu etrafında uzun dikdörtgen biçiminde, yan yana simetrik odalar, köşelerden üçünde, dört eyvanla çevrili küçük kubbeler halinde daireler vardır. Bu daireler, Samerra'dan ve Abbasilerden gelmedir.

Tuğrul Bey zamanına rastlayan Ribat Zafaranî , teknik bakımdan bazı gelişmelerle değişik bir plân gösterir. Kare biçiminde, köşeleri kuleli, ortasında dört eyvanlı avlu ile simetrik olarak tek tek sıralanmış odaları olan bir yapıdır ve girişin sağında cami vardır.

Selçukluların merkezi Merv, Sultan Sencer'in ölümüne kadar parlak bir imar faaliyeti görmüş, daha sonra Harizm'de, Ürgenç onun yerini almıştır. Merv'de kalan eserlerden ‘‘Sultan Kale’’ oldukça iyi durundadır. Dört kilometre kare bir alanı çeviren surlar 15 m. yükseklikte ve her 15 m'de 4 m çapında yarım silindirik bir kule ile takviyeli olup ayrıca bir hendek ile korunmuştur. İçerisi duvarlarla bir ark ve şehristan olarak düzenlenmiştir. Saray ve kışlalar, ark denilen bölümdedir. Eski meskûn şehrin ortasında bir havuz, büyük bir Cuma Camii ve Sultan Sencer'in türbesi yer alıyordu.

Selçuklular'ın XI. yy.'da Merv'deki sarayları 45 x 39 m ölçüsünde 50 odalı, çok gösterişli bir yapı idi. Doğuda bulunan esas girişten dört eyvanlı ve 16 x 16 mlik avluya geçiliyordu. Bunun yanında cephesi yarım sütunlarla dekorlu bir yapı içindeki dikdörtgen salon, belki sultanın kütüphanesi olabilir.

2.5. Osmanlı Sanatı

Oğuzların Kayı boyuna mensup olan Osmanlılar, 1299'da Söğüt'te Osmanlı devletini kurdular. Zamanla, çağının en kudretli imparatorluğu haline gelen bu siyasi teşekkül zamanında, Türk Sanatı da evrensel bir sanat olarak dünya sanat tarihindeki seçkin yerini aldı.

Osmanlı mimarları, geçmiş devirlerdeki Türk mimari ekollerinden farklı olarak mimaride, sadeliği ve mimarinin kendisinden doğan güzelliği tercih ettiler. Yapıların üstünü örtme konusunda özellikle kubbeyi uyguladılar. Diğer örtü sistemleri ikinci plânda kaldı.

Osmanlı mimarisinde son derece çeşitlilik arz eden mimari tipler, o zamana kadar ulaşan mimari form ve plân anlayışını geliştirerek, geleneksel mimarideki birçok sorunu başarı ile çözdüler.

Osmanlılar, Türk dünyasının her tarafından getirttikleri mimarlara yaptırdıkları binalarda bütünüyle Türk karakterini yaşatmışlardır. Selçuklu ve beylikler devirlerinde yapılan binalarla ve özellikle Karaman Beyliği eserleriyle, Osmanlılar devrindekiler karşılaştırılacak olursa, bu gerçek daha açık bir biçimde ortaya çıkar.

Osmanlılar dönemi Türk mimarisinin zaman ve üslûp açısından geçirdiği safhalar, başlıca altı devre veya üslûba ayrılır:

2.5.1. Mimari

- **Bursa Üslûbu veya Erken Devir (1335-1501)**

  - Camiler: İznik ve Bursa gibi şehirlerde yapılan binalardan, İstanbul'da Beyazıt Camii'nin inşasına kadar olan zamanı içine alır. Bu üslûptaki binalar, Türkistan ve Selçuk Binalarını andıran ve Selçuklular'da devam eden şekillerdir. Kubbeler doğrudan doğruya köşe bingileri üzerine oturtulmuş ve sütun yerine ayaklar kullanılmıştır. Bu ilk devirde yapılmış binalarda, Küçük Asya'daki Türk Anıtlarında uygulanan programın ve planın dikkate değer bir değişikliğe uğradığını görüyoruz. Çok kemer gözlü cami planı basitleştirilmiştir. Büyük alanları, yan yana getirilmiş küçük kubbelerle örtme imkanı veren haç şeklindeki plan genelleşmeye başlamıştır. Her türlü gereksiz motiflerden sıyrılan süsleme sanatının, daha zengin fakat, hem sade ve hem de açık hale geldiğini görüyoruz. **(Resim 2.16)**

Resim 2.16: Bursa, Ulu Camii

- Medreseler: İlk dönem Osmanlı mimarlığının önemli bir grubunu oluşturan medreselerin çoğu, günümüze ulaşmamıştır. Bu yapılarda, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinin kapalı medreseler planını sürdüren örnek çok azdır. Buna karşılık ortası revaklı açık avlulu, güneyde dershane-mescit işlevinde kubbeli ana eyvan, yanlarda kubbeli odaların yer aldığı şema yaygın biçimde uygulanmıştır. Genellikle külliyeler içinde yer alan veya bağımsız örneklerin yanında, büyük camilerin avlu revakları ardına eklenmiş odalardan meydana gelen medreseler de vardır. **(Resim 2.17.)**

Resim 2.17: Bursa, Emir Sultan Medresesi

- Türbeler: XIV. yy.'da, kare veya çok köşeli plan yaygın olarak kullanılmış, konik külahın yerini kubbe almıştır. Kare planlı, dört sütun ya da ayağa oturan kubbeyle örtülü, yanları açık mezarlar da vardır. Selçuklularda mezar yapılarının, dışa kapalı olmalarına karşılık, Osmanlılarda gövde ve kubbe kasnağındaki pencerelerle dışa açılmıştır. Yapıların bir bölümüne, revaklı bir giriş eklenmiştir. Taş bezeme, gövdeye ve iç duvarlara yayılmıştır.

- Kervansaraylar ve Hanlar: Anadolu Selçuklularının geliştirdiği kervansaray ve hanların yapımı, Osmanlı döneminde de sürdü. Bu yapılarda revakla çevrili kare ya da kareye yakın avlulu, birkaç sahanlı Selçuklu şeması uygulandı. Ancak, şehir hanlarında kapalı mekanlar, düzgün dörtgen planlarını yitirmiş, alana uydurulmuştur. Bu dönemde iki katlı hanlar da uygulanmıştır. Dönemin han mimarlığında kale görünümünden uzaklaşılmış, yalınlık egemen olmuştur. Osmanlıların Bursa'yı almalarından sonra han mimarisinde görülen gelişme, Edirne ve İstanbul hanlarıyla XIX. yy.'ın sonuna kadar sürmüştür.

- **Klasik Üslûp veya Yüksek Devir (1501-1703)**

  - Camiler: Üç şerefeli veya Beyazıt Camisi'nin inşasından, Sultan III. Ahmet zamanına kadarki devirdir. Yapılardaki plan daha geniş ve olgundur. Kubbeler kasnak üzerine oturtulmuş, mukarnaslı ve baklava dilimli sütunlar kullanılmıştır. Kubbeleri tutan kemerler, büyük sütunlara dayandırılmış ve oranlar güzelleştirilmiştir. Bu üslûbun en önemli özelliklerinden biri de, yarım kubbelerle yarım kubbelerle cami sahanına büyük bir genişlik verilmesidir. Minareler daha uyumlu bir şekil almış ve cümle kapıları Selçuklulardaki gibi, iki tarafı oyuk hücreli büyük taçkapılarla süslenmiştir.

Bu dönemin en büyük özelliklerinden bir diğeri, Mimar Sinan gibi büyük bir sanatçının, yaptığı binalarla Türk mimarisini, dünya sanatı tarihi içindeki seçkin yerini aldırması olmuştur. Sinan, bütün mimarî unsurları rasyonel bir şekilde kullanırdı. Ona göre bir kemer, bir kubbe veya bir sütun, yalnız bir yapı elemanı olarak kalmamalı, aynı zamanda, teknik görevini gizleyecek bir süsleme unsuru da olmalıydı. Bu endişe, eserlerinin bütün kısımlarında görülür.

Büyük duvar ve pilpaye (fil ayağı) kitleleri, büyük bir kubbe çevresindeki yarım kubbeleri, teknik bir kombinezondan çok, bir süsleme düzeni izlenimi vermektedir. Sonsuz bir çeşitliliğe sahip kare, altıgen veya sekizgen planlarıyla yaptığı binaların içine, şaşılacak bir genişlik ve ihtişamlı bir zenginlik vermesini bilirdi.

Planları, sade olduğu halde dahice bir görünüşün ürünüdür; teknik zorunlulukla kusursuz bir şekilde kaynaşır. Tesadüfe yer vermeyen bütün yapı unsurları, harikulade bir şekilde birbirlerine bağlanır ve birbiriyle anlaşır. Merkezî kubbeye, gök kubbe gibi sınırsız bir enginlik verip kubbe altında meydana gelen büyük alanı çevreleyen bir bütünlük oluştururdu. Onun eserlerinde, hiçbir duvar kitlesi, hiçbir pilpaye, ağırlığı ile gözü yormaz, her şey hafif görünür. Boş ve dolu kısımlar arasındaki oranların ahengini, harikulade bir şekilde tasarlar, en küçük bir oransızlığa tahammül edemezdi.

Mimar Sinan'ın ve dolayısıyla bu dönemin en önemli eserleri Şehzade Camii, Süleymaniye Camii ve dünyanın sayılı eserleri arasında yer alan Edirne, Selimiye Camii'dir.

- Medreseler: Özellikle büyük Selaattin külliyelerinin medreseleri, bu alanda yetkin örneklerdir. Bu dönemde de genellikle, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde uygulanan klasik şemalara bağlı kalınmıştır; ancak, ana eyvan büyük kubbeli oda biçimindedir. Aynı avluyu paylaşan cami-medrese planı da yaygındır. Dönemin medrese mimarisi de Mimar Sinan'ın damgasını taşır.
- Türbeler: Türbe mimarisinde, bu dönemde de, kare veya çok köşeli, kubbeli planlar yaygındır. Kimi örneklerde yapıya revaklı bir giriş eklenmiştir. Ayrıca, yanları açık türbelere de rastlanmaktadır. **(Resim 2.18.)**

Resim 2.18: Edirne, Selimiye Camii

- Kervansaraylar ve Hanlar: Klasik Osmanlı mimarlığının ana özellikleri olan işlevsellik ve yalınlık, kervansaraylar ve hanlarda da göze çarpar; genellikle Selçuklu dönemi şemalarını sürdüren bu yapılarda, değişik sayıda sahanlardan oluşan dikdörtgen planlı kapalı mekan ve avlular, alana göre değişik biçimler almıştır. Ayrıca ticaret merkezlerinde, büyük şehirlerde, birkaç katlı, dış cephelerde dükkanların yer aldığı hanlar inşa edilmiştir. İki katlı, tek avlulu şehir hanlarına, İstanbul Büyük Çorapçı Hanı, Kurşunlu Han, Leblebici Han örnek olarak verilebilir.

➢ **Lâle Üslûbu veya Lâle Devri (1703-1730)**

Devrin çiçek merakı, mimariye de etki etmiş; mimari şekiller ve hatlarda, çiçek ve bitki kıvrımları gibi eğri şekillere doğru gidilmiş ve klasik üslûbun ağırbaşlı şekillerinden uzaklaşılmıştır. Klasik dönemin son eseri olan Yeni Cami'den sonra, Osmanlı klasik mimarisi son bulur ve artık tekrarlanmaz. Cami yapımı da durur. Lâle Devri'nin kasırları, köşkleri, özellikle Kâğıthane Kasırları, Patrona Halil isyanıyla yakılıp yıkılmıştır. Bu bakımdan sivil mimariden örnek olarak bugüne pek bir şey kalmamıştır.

Bu dönemin en karakteristik yapıları; küçük kubbeli ve geniş saçaklı çatılarla örtülü, zengin cephe süslemeli, bazen dört köşeli, bazen de altı köşeli aynı zamanda sebil olan çeşmelerdir. Bunların en ünlüleri Sultan III.Ahmet Çeşmesi (1729), Azapkapı Çeşmesi (1733), Üsküdar Çeşmes i(1732) ve (1732)'dir. **(Resim 2.19.)**

Resim 2.19: İstanbul, Sultan III. Ahmet Çeşmesi

- **Barok Üslûbu (1730-1808)**

On sekizinci yüzyılın ilk yirmi beş yılında, Avrupa ile ilişkiler Fransa'dan getirilen eşya ve Anadolu'yu görmeye gelen sanatçılar, Türklerin zevklerinde büyük değişikliğe sebep oldu. O zamana kadar, Avrupa'daki Rönesans hareketinden uzak kalmış olan Türk sanatı bundan etkilenmeye başladı. Binalarda ve sanat eşyalarında, birtakım Rönesans şekilleri ve motifleri görülmeye başladı. Klasik şekillerden uzaklaşıldı; hem mukarnaslar ve Mimar Sinan okulunun alışılmış şekilleri hem de lâle motifleri terk edilerek sanata Barok bir üslûp hakim oldu. Fakat, bu üslûp Batı barokundan farklıydı. Türk sanatçıları bu üslûbu kendilerine göre yorumlamışlardı.

Bu üslûp, XIX. yy.'ın sonuna kadar devam etti. Osmanlı mimarisi karakterini değiştirdi. Avrupa'daki sanat hareketlerini izleyen Simon, Komianos Kör Yani gibi İtalyan, Yunan ve Ermeni mimarlar; klasik okulun eski ustalarının yerini almışlardı.

- **Ampir Üslûp (1808-1874)**

Fransa ve Almanya'daki Ampir üslûbundan oldukça farklı olan bu üslubun, Türklere has bir karakteri vardır ve Avrupa Ampir üslûbunda kullanılan stilize edilmiş hayvan figürleri Türk Ampir üslûbunda hiçbir zaman kullanılmamıştır.

Sultan II. Mahmut Türbesi, Cevrî Kalfa Okulu, Topkapı Sarayı'ndaki bir kaç pavyon hep bu üslûpla yapılmıştır. Fakat, Ortaköy Camii ile 1853 yılında Ermeni mimar Karabet Balyan tarafından yapılan Dolmabahçe Sarayı, Barok ve Ampir karışımım bir üslûpla inşa edilmiştir. **(Resim 2.20.)**

Resim 2.20: İstanbul, II. Mahmut Türbesi

- **Yeni Klasik Üslûp (1874-1930)**

1861 yılında padişah olan Sultan Abdülaziz zamanında, mimarlık sanatı tam bir çöküntü görünümünde idi. O zamanlar itibarda olan Rum ve Ermeni mimarları, acayip ve Türk sanatına tamamen yabancı bir takım binalar yapmaktaydılar. Her yerde hiçbir üslûbu olmayan, zevksiz ve kaba yapılar yükselmekteydi. Gotik ve Barok karışımı bir üslûpla, korent tarzı sütunlarla camiler, acayip süs motifleri olan çeşmeler, Avrupa mimari eserlerinden kopya edilmiş süs motifleri görülmekteydi. Kısacası, Yunan Sanatından Hint sanatına kadar gelmiş geçmiş bütün üslûplar, bu eserlerde birbirine karışmıştı.1871 yılında İstanbul'da Aksaray'da yapılan Valide Camii, bu tarzda bir eserdir. **(Resim 2.21.)**

Resim 2.21: İstanbul, Aksaray'da Valide Camii

Bu karışık üslûpta eserlerden ve fanteziden gözleri rahatsız olan birkaç mimar, o güne kadar modası geçmiş sayılan o hayran olunacak eserlere döndüler. O devrin kültüründe kendini göstermeye başlayan milliyetçi hareket, mimari ile de birleşti. Mimarların düşüncesine göre, Türk Sanatında bir rönesans yaratmak için, eski ustalar tarafından yapılmış olan eserleri örnek almak yeterdi. Yeni klasik üslûp, işte böyle doğmuş oldu.

Almanya'da mimari öğrenimini yapmış olan Mimar Kemalettin ile, Paris'te okumuş olan Mimar Vedat klasik devrin eserlerinden ilham alan binalar yaptılar.

Betonarme inşaat, düz yüzeyler kullanılmasını emrettiği halde, mimarlar hiçbir mimari zorunluluğa dayanmayan kemerlerle, kubbelerle, bina yapmaktaydılar.

2.5.2. Çini Sanatı

Selçuklu çini sanatında önemli bir gelişme gösteren mozaik çini tekniği, Osmanlı devrinde etkisini kaybeder. Osmanlı sanatında; özellikle renkli sırların, motifi oluşturmak için kullanıldığı çok renkli sır tekniği, erken Osmanlı devrinde mükemmel örneklerini verir. Renkli sır tekniği, XVI. yy.'a kadar önemini korumuştur. Bu teknikte özellikle tatlı bir sarı ve yeşil ayırt edici renklerdir.

XVI. yy.'ın ortalarından itibaren Osmanlı çini sanatına, sır altı tekniği hakim olur. Şeffaf sırın altına uygulanan natüralist çiçekler ve hatayî grubu süslemelerin hakim olduğu

görülür. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de Anadolu'da minaî tekniğinde ilk denemeleri yapılan kırmızı rengin "kabarık mercan kırmızısı" olarak sır altına uygulanmasıdır. Firûze, koyu yeşil, mavi, lacivert, beyaz ve siyah gibi renklerin kullanıldığı bu muhteşem üslûp, XVI. yy.'ın sonlarından itibaren bozulmaya başlar. Kırmızı renk, zamanla kahverengiye dönüşür ve ortadan kalkar.

Resim 2.22: İznik çinisi

İznik'te yapılan çinilerin, çok iyi bir hamuru ve çok sağlam bir cilası vardı. Hemen bütün İstanbul camileri, renklerinin ve motiflerinin güzelliğiyle bu çinilerle süslenmişti. İznik atölyeleri XVII. yy.'a kadar çalıştı. Bu devirden sonra eski usuller tamamiyle unutuldu. Yapılan döşemeler fırında eğriliyor ve pişirme sırasında renkler şeffaflığını kaybediyordu. **(Resim 2.22.)**

Osmanlı Türkleri'nce kullanılan renkler ve sırlar incelenince bunların sevdikleri kırmızı renklerin, Asurlularda olduğu gibi bir demir oksit karışımı olmayıp iyice dövülmüş silisin kırmızı bir toprakla karıştırılıp pekmez ile ıslatılmasından elde edildiği anlaşılmıştır.

İlk Bursa çinileri ince bir kaolen tabakayla kaplıydı; çünkü, kullanılan toprak iyi çini yapmak için gerekli vasıflara sahipti. Sonradan bölmeli diyebileceğimiz çiniler yapıldı. Bu metoda göre, çini plaklar üstüne bir cila ile çizgi ya da işaretler çizilip önceden pişiriliyordu. Pişirmeden sonra da renkle doldurulup tekrar pişirme işlemine tabi tutuluyordu.

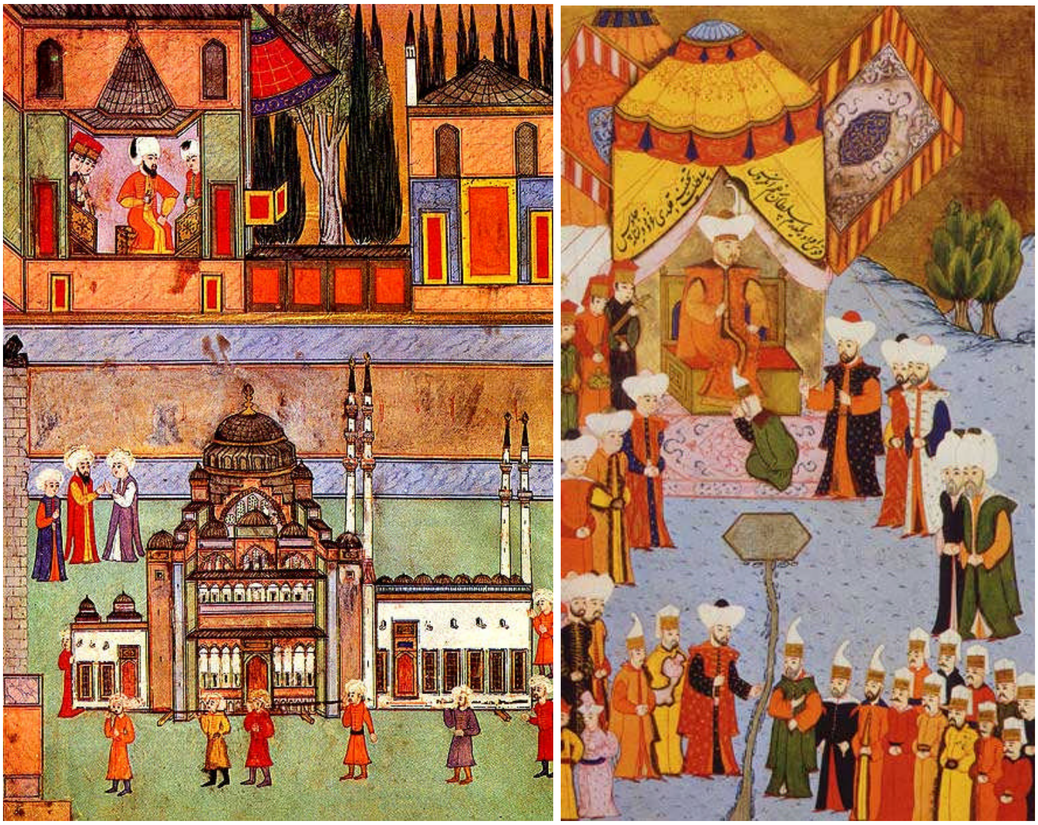
Osmanlı devrinin en önemli çini atölyeleri İznik ve Kütahya'da bulunuyordu. Başlangıçtan XVI. yy.'ın ortalarına kadar İznik önemli bir merkez iken sonraları yerini Kütahya'ya bırakmıştır. Kütahya çinileri; açık ve koyu mavi, yeşil ve beyaz renkli, mukarnas şeklindeki çinilerdir.

2.5.3. Minyatür

Nakş adı verilen bu resimler bazen duvarları ve tavanları süslemekte de kullanılırdı. El yazmalarına ait resimler, genellikle ayrı bir kâğıt yapılıp kitabın boş sayfasına yapıştırılırdı. Doğrudan doğruya kitabın kâğıdı üstüne yapılmış olanları da vardır.

Son derece hassas ve melankolik olan Türk ressamları, güzeli Batılı ressamlardan son derece farklı bir şekilde anlarlardı. Tabiatı en küçük ayrıntılarına kadar taklit etmekle beraber, şekilleri idealleştirirlerdi. Minyatürlerde gülen figürlere hemen hemen hiç rastlanmaz. Bir tablodaki kişiler, daha çok bir hayal aleminde gibi görünür.

Osmanlı ressamları, Selçuklu ve İranlı ressamların kullandıkları tekniği devam ettirmişlerdi. Resim yapacakları kâğıdı, üstüne zamkı Arabî içinde eritilip karıştırılmış beyaz üstübeç tabakası sürerek hazırlarlardı. Bazen, bu tabakanın üstünden ince altın bir yaldız tabakası geçirilir, boya da bu tabakanın üstüne sürülürdü. Yaldız, renklere parlaklık ve saydamlık verirdi. **(Resim 2.23.)**

Resim 2.23: Osmanlı Minyatürleri

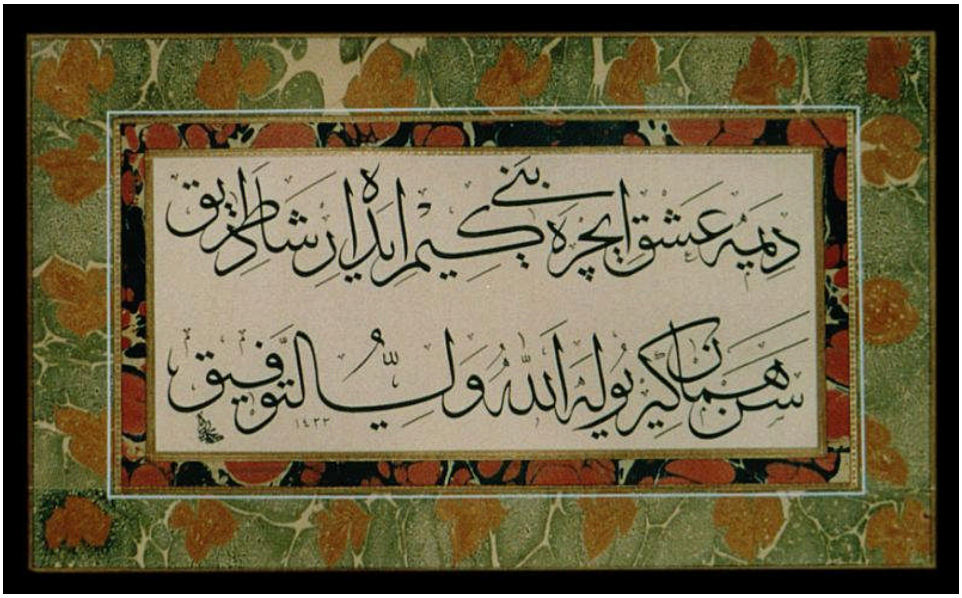
2.5.4. Tezhip

Kitapları süsleme, Osmanlılarda pek gelişmiş bir sanattı. Hattatlar tarafından yazılan el yazmaları, tezhipçilere (müzehhipler) verilir; bunlar her sayfayı yaldızlı çizgilerle çerçeveler, sayfa kenarlarını altın süs motifleriyle süslerlerdi. Bu çalışmanın, işçiliğin adı altınlamak anlamına gelen tezhip idi. Tezhipçiler, aynı zamanda birer minyatür ressamıydılar.

Tezhipler çoğu zaman, devrin üslûbuna göre yapılırdı. Bu tezhiplerde kullanılan süs motiflerine bakarak Klasik Devr'in, Lâle Devri veya Barok Devri'nin eserleri kolayca ayırt edilir. Sanatın en yüksek noktasına vardığı Klasik Devir'deki tezhipler, devrin zevkine tamamıyla uygun bir şekilde yapılmıştır. Stilize edilmiş hayvan şekilleri, kıvrık dallar ve geometrik motifler, süslemenin özünü teşkil ediyordu.

Lâle Devri'nde tezhibin görünüşü de değişti. Soyut şekillerin yerini, çiçek motifleri aldı ve bu motifler daha az ağırbaşlı hale geldi. Bu değişiklik Sultan III. Ahmet devrinde (XVIII. yy. başı) daha belirli olarak görülür. **(Resim 2.24.)**

Bu dönemin ardından Barok Devri geldi ve süslemeye Batı motifleri hakim olmaya başladı. Böylelikle, tezhiplerde Rönesans motiflerinin ortaya çıktığını görüyoruz. Yapraklar dolama haline gelip, kabalaşıyor; kenar suları, seri olarak tekrarlanan birbirine benzer motiflerden meydana geliyor.

Resim 2.24: Osmanlı, Tezhip

UYGULAMA FAALİYETİ

Resim 2.25: Kanun-i Sultan Süleyman Tuğrası

ÖRNEK ESER İNCELEMESİ

İslam öncesi ve sonrası Türk sanatı dönemine ait sanat eserinin ikonografik ve plastik açıdan çözümlemesini yapmak.

Bizim seçmiş olduğumuz sanat eseri Osmanlı dönemi sanatına ait bir minyatür resmidir.

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. Araştırma

Osmanlı döneminde yapılmış bir tuğra resmi.

2. Eserin Genel Tanımı:

- Eserin Dönemi: Osmanlı Dönemi
- Eserin adı : Muhteşem Süleyman'ın Tuğrası
- Yapım yılı : 16 yy.

3. Madde ve Teknik

(33.9 x 40.6 cm) ebatlarında Tuğra (Sulu boya Tekniği ve Altın yaldızlı kağıt)

4. Konu

Suluboya ve altın yaldız ile yapılmış bir tuğra çalışmasıdır. (Resim)

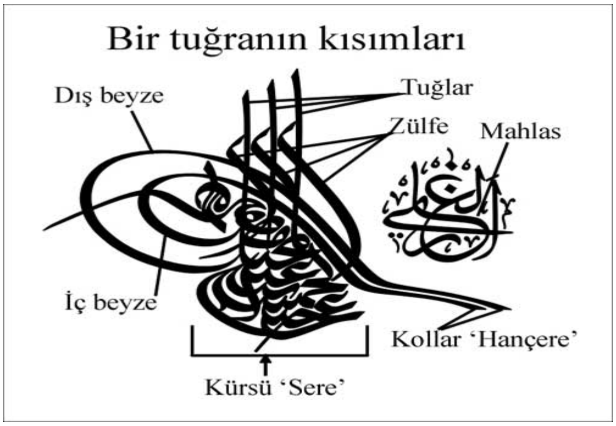
5. Figürlerin durumu

Süsleme ve hat sanatının ana figürleri kullanılmıştır. Motifler ve Tuğranın ana karakteri olan hat çok kıvraktır.

6. Form ve inşa

7. Tuğranın Bölümleri

- Sere (Kürsü): Tuğranın en altında bulunan ve asıl metnin yazılı bulunduğu kısımdır.
- Beyze'ler (Arapça: yumurta): Tuğranın sol tarafında bulunan iç içe iki kavisli kısımdır.
- Tuğ'lar: Tuğranın üstüne doğru uzanan "elif" harfi şeklindeki uzantılardır. Her zaman elif değillerdir. Bazen harf de değillerdir. Yanlarında yer alan flama şeklindeki kavislere "zülfe" denir.
- Kollar (hançere): Beyzelerin devamı olarak sağa doğru paralel uzanan kollardır.
- Yukarıdaki bölümlerin birbiriyle uyumu Osmanlı padişahlarının arması olan tuğrayı oluşturur.

Resim 2.26: Tuğra çalışması

8. Öz (İçerik)

Kanuni Sultan Süleyman'ın bu tuğrası çok başarılı ve tanınmıştır. Estetik ve süsleme, motifler ile hat sanatının uyumu en uç noktadadır. Osmanlı arması olan bu tuğralar asaleti simgeleyen türdendir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet ile ilgili hangi bilgileri kazandığınızı aşağıdaki soruları cevaplayarak belirleyiniz.

A- OBJEKTİF TESTLER (ÇOKTAN SEÇMELİ SORULAR)

Aşağıdakilerden doğru olan şıkkı işaretleyiniz.

1. Tac Mahal Camii hangi dönem Türk devleti sanatının bir ürünüdür?
- A) Uygurlar
- B) Hindistan-Türk
- C) Osmanlı
- D) Selçuklu

2. Türk mimarlığındaki eyvanlı medreselerin ilk örneklerine hangi Türk Devleti zamanında rastlanmıştır?
- A) Karahanlılar
- B) Gazneliler
- C) Osmanlı
- D) Selçuklu

3. Gazneliler döneminde en önemli mimari eser nedir?
- A) Selimiye Camii
- B) Ulu Camii
- C) Kutup Minar Camii
- D) Leşker-i Bazar Sarayı

4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı dönemi Türk sanatı dönemlerinden değildir?
- A) Klasik Üslûp veya Yüksek Devir (1501-1703)
- B) Lâle Üslûbu veya Lâle Devri (1703-1730)
- C) Yeni Klasik Üslûp (1874-1930)
- D) Rönesans Dönemi (14. – 16. yüzyıl)

5. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı eserlerinden değildir?
- A) Edirne, Selimiye Camii
- B) Bursa, Yeşil Camii
- C) İstanbul, Topkapı Sarayı
- D) İsfahan, Mescid-i Cuma

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B- UYGULAMALI TEST

İslam öncesi ve sonrası Türk sanatı dönemlerine ait bir eser seçerek önerilen işlem basamaklarına göre eseri inceleyiniz.

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda seçtiğiniz sanat eserini incelemiş olacaksınız.

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. Araştırma

Sanatçı ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi yazınız.

2. Eserin Genel Tanımı

- Eserin Dönemi
- Eserin adı
- Yapım yılı

3. Madde ve Teknik

Eserin ebatları ve kullanılan malzeme, tekniği

4. Konu

Kitabe, anıt, mezar, resim, figür, tapınaklar, heykel gibi

5. Figürlerin Durumu

Eserde bulunan motifler, simgeler, insan ve hayvan figürlerinin durumu gibi

6. Form ve İnşa

Eserin kuruluşunda bulunan kompozisyon elemanlarının durumu: denge, hareket, ritm, ışık-gölge

7. Öz (İçerik)

Düşünce yönünden değeri, esas uygulanmak istenen içerik

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki kriterlere göre çalışmanızı değerlendiriniz.

AÇIKLAMA: Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri **EVET** ve **HAYIR** kutucuklarına (X) işareti koyarak kontrol ediniz.

Gözlenecek Davranışlar	Evet	Hayır
➢ Araştırma ve veri topladınız mı?		
➢ Bilgilerinizi gözden geçirdiniz mi?		
➢ Sanat eseri araştırması yaptınız mı?		
➢ Sanatçının adını, eserin adını, yapım yılını araştırdınız mı?		
➢ Madde ve teknik yönünden incelendiniz mi?		
➢ Konu yönünden incelediniz mi?		
➢ Figürlerin durumu yönünden incelediniz mi ?		
➢ Form ve inşa yönünden incelediniz mi?		
➢ Öz yönünden incelediniz mi?(içerik-yorum-yargı)		

Aşağıdaki kriterlere göre yukarıdaki çalışmanızı değerlendiriniz.

DEĞERLENDİRME

Uygulama faaliyetinde kazandığınız davranışlarda işaretlediğiniz "EVET" ler kazandığız becerileri ortaya koyuyor. "HAYIR" larınız için ilgili faaliyetleri tekrarlayınız. Tamamı "EVET" ise modül değerlendirmeye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Bu modül ile ilgili hangi bilgileri kazandığınızı aşağıdaki soruları cevaplayarak belirleyiniz.

A- OBJEKTİF TESTLER (ÇOKTAN SEÇMELİ SORULAR)

Aşağıdakilerden doğru olan şıkkı işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam öncesi Türk Sanatı dönemlerindendir?
A) Hunlar
B) Göktürkler
C) Uygurlar
D) Hepsi

2. Aşağıdakilerden hangisi İslam sonrası Türk Sanatı dönemlerinden değildir?
A) Karahanlılar
B) Uygurlar
C) Osmanlı
D) Hint-Türk

3. Kitapları süsleme, Osmanlılarda hangi sanatın adıdır?
A) Hat
B) Çini
C) Tezhip
D) Minyatür

4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı dönemi eseri <u>değildir</u>?
A) Sultan Ahmet Camii
B) Selimiye Camii
C) Talhatan Camii
D) II. Mahmut Türbesi

5. İlk Kurgan denen mezarlıklara hangi dönemde rastlanmıştır?
A) Göktürk
B) Uygur
C) Hun
D) Gazneliler

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz bir sonraki module geçiniz.

PERFORMANS TESTİ (YETERLİK ÖLÇME)

Resim 2.27: İznik Çinisi

ÖRNEK ESER İNCELEMESİ

İslam öncesi ve sonrası Türk Sanatı dönemine ait sanat eserinin ikonografik ve plastik açıdan çözümlemesini yapmak.

Bizim seçmiş olduğumuz sanat eseri Osmanlı dönemi sanatına ait bir örneğidir.

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. Araştırma

Osmanlı döneminde yapılmış bir çini tabak. İznik Çinisi.

2. Eserin Genel Tanımı

- Eserin Dönemi : Osmanlı dönemi
- Eserin adı : Tabak
- Yapım yılı : 1525

3. Madde ve Teknik

- Yükseklik: (7,62 cm)
- Çevresi: (39.4 cm)
- Mavi seramik boya üstü sırlanmıştır.

4. Konu

Çini tabak, sırlanmış, İznik yöresi.

5. Figürlerin Durumu

Tek renk ve tonları kullanılarak yapılan kompozisyonda süslemeler çok ince bir ustalıkla kullanılmış.

6. Form ve İnşa

Çemberler ve dairesel formlar tabağın çevresiyle uyumu sağlarken desen olarak güçlü kalmayı beraberinde getiriyor. Motifler simetrik olarak kompozisyonda kullanılmış. Tabağın ortasındaki biçimsel öğelerin kenarda ki motif ve süslemelerle benzeşmesi uyumu ve oran-orantı yaklaşımına doğru katkıda bulunuyor.

7. Öz (İçerik)

Estetik ve görsel olarak güzel bir ürün planlanmış. Konu yok. Amaç kıvrak ve esnek motif ve süsleme biçimlerinden simetrik bir görüntü oluşturmak. Kompozisyon eleştirisinin ötesinde, çini tabağın o günden günümüze sağlıklı gelebilmiş olması boyanın ve üstündeki sırrın kalitesine bağlıdır.

B- UYGULAMALI TEST

İslam öncesi ve İslam sonrası sanat tarihi dönemlerine ait bir eser seçerek önerilen işlem basamaklarına göre eseri inceleyiniz.

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda seçtiğiniz sanat eserini incelemiş olacaksınız.

Kullanılacak Araç ve Gereçler

- İncelenecek döneme ait eserler
- Dönemle ilgili yazılı, görsel bilgiler
- DVD, VCD
- İnternet, galeri, müze kaynakları
- Kalem, kağıt

1. Araştırma

Sanatçı ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi yazınız.

2. Eserin Genel Tanımı

- Eserin dönemi
- Eserin adı
- Yapım yılı

3. Madde ve Teknik

Eserin ebatları ve kullanılan malzeme, tekniği

4. Konu

Kitabe, anıt, mezar, resim, figür, tapınaklar, heykel gibi.

5. Figürlerin durumu

Eserde bulunan motifler, simgeler, insan ve hayvan figürlerinin durumu gibi…

6. Form ve inşa

Eserin kuruluşunda bulunan kompozisyon elemanlarının durumu: denge, hareket, ritm, ışık-gölge …

7. Öz (İçerik)

Düşünce yönünden değeri, esas uygulanmak istenen içerik

DEĞERLENDIRME ÖLÇEĞİ

Yukarıda yaptığınız örnek uygulama ile Modül ile kazandığınız yeterliği ölçeceksiniz. Bu uygulamayı aşağıdaki kriterlere göre değerlendiriniz.

AÇIKLAMA: Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri **EVET** ve **HAYIR** kutucuklarına (X) işareti koyarak kontrol ediniz.

GÖZLENECEK DAVRANIŞLAR	EVET	HAYIR
➢ Araştırma ve veri topladınız mı?		
➢ Bilgilerinizi gözden geçirdiniz mi?		
➢ Sanat eseri araştırması yaptınız mı?		
➢ Sanatçının adını, eserin adını, yapım yılını araştırdınız mı?		
➢ Madde ve teknik yönünden incelediniz mi?		
➢ Konu yönünden incelediniz mi?		
➢ Figürlerin durumu yönünden incelediniz mi?		
➢ Form ve inşa yönünden incelediniz mi?		
➢ Öz yönünden incelediniz mi?(içerik-yorum-yargı)		

DEĞERLENDİRME

Bu uygulama ile kazandığınız davranışlarda işaretlediğiniz “EVET” ler kazandığınız becerileri ortaya koyuyor. “HAYIR” larınız için ilgili faaliyetleri tekrarlayınız. Tamamı “EVET” ise bir sonraki mödüle geçiniz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ 1'İN CEVAP ANAHTARI

Sorular	Cevaplar
1	Y
2	D
3	D
4	D
5	Y
6	D
7	D
8	Y

ÖĞRENME FAALİYETİ 2'İN CEVAP ANAHTARI

Sorular	Cevaplar
1	B
2	A
3	C
4	D
5	D

MODÜL DEĞERLENDİRME CEVAP ANAHTARI

Sorular	Cevaplar
1-	D
2-	B
3-	C
4-	C
5-	C

Cevaplarınızı cevap anahtarları ile karşılaştırarak kendinizi değerlendiriniz.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

- Resimler için Google grafik arama motoru
- **www.archnet.org**
- **www.uygurworld.com**
- **www.denizce.com**

KAYNAKÇA

- **www.tugra.org**
- **www.osmanlisanati.com**
- **www.archnet.org**
- **www.kultur.gov.tr**
- **www.uygurworld.com**
- Tarihte Türk Devletleri, **Milliyet Yayınları**
- GOMBRICH E.H., **Sanatın Öyküsü,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992
- ASLANAPA Oktay, **Türk Sanatı,** Remzi Kitabevi, İstanul, 1989
- TURANİ Adnan, **Dünya Sanat Tarihi,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992
- AKYÜZ A.Kerim, **Yayınlanmamış Ders Notları** , Ankara, 1995
- ENGİN Ayça, **Yayınlanmamış Ders Notları**, İstanbul, 1992